

Tot aquell qui hagi conegut el Josep Palau i Fabre dels darrers anys, en què ha estat homenatjat al Palau de la Música (maig del 2005), l'Espai Brossa (octubre del 2006), o encara més recentment, i amb motiu dels seus noranta anys, amb la col·lecció de recitals, espectacles musicals i moltes altres activitats n'haurà percebut una visió distorsionada. A més de tota aquesta colla d'homenatges, Palau i Fabre ha rebut bona part dels premis més distingits –la Creu de Sant Jordi el 1989; el Nacional de Cultura de literatura de 1996 per *Contes de capçalera*; el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes de 1999– i ha pogut veure realitzat un doble somni: la creació de la Fundació Palau, ben activa des que es va obrir fa quatre anys, i la publicació de les seves obres completes en dos volums luxosos i molt ben editats per Galàxia Gutenberg/Círculo de Lectores.

Però l'acceptació de Palau i Fabre no ha estat sempre tan unànime. A dia d'avui la seva

obra ha estat poc llegida –aspecte fonamental que no es pot menystenir: se'l coneix fonamentalment com a poeta–, i encara dins d'aquesta raconera minoritària se l'encabeix en el calaix de la *provocació*, sobretot gràcies o per culpa dels poemes de *Càncer* (autoeditat per primer cop l'any 1946). El seu teatre ha estat poc representat, tot i que recentment s'hagi endegat alguna iniciativa remarcable, com les lectures dramatitzades que va acollir el BarriBrossa 2007; els seus contes, malgrat haver estat premiats, pràcticament no els coneix ningú, tot i el poder oníric fabulós de *Vacances a Venècia* o les rondalles de caire eròtic, com *La llegenda dels ulls de sirena*; el vessant assagístic comença a ser reivindicat per autors com Julià de Jòdar, Emili Teixidor, Perejaume o Albert Roig, que recentment n'han parlat a la Fundació Palau. Ha estat precisament llegint un dels seus assaigs, *Quadern lul·lià*, que hem trobat potser una expressió que dibuixa millor l'esperit de

Palau i Fabre a l'hora d'afrontar la creació. Ramon Llull, al *Llibre de contemplacions*, fa referència al seu “foll seny”, i aquesta expressió serveix a Palau perquè ens expliqui com interpreta l'afirmació lul·liana: per ell, el “foll seny” és “haver actuat i haver assumit, en la vida, situacions extremes o escabellades partint d'una base serena i després d'haver-ho mesurat bé tot i haver acceptat les conseqüències d'una decisió excepcional” (*Obres completes, II*, 329). ¿No és això el mateix que Palau ha fet al llarg de la seva vida, quan escriu *Mots de ritual per Electra* (1958), *La caverna* (1969) o quan es fascina per la creativitat radical d'Antonin Artaud o Pablo Picasso? “Crec que l'expressió ‘foll seny’ em retrata força bé. La provocació va ser fruit de moments molt puntuals, i potser tota la meua obra en guarda alguna cosa, sobretot en un país on ha dominat –sobretot a la meua generació– la idea de seny: tota la meua activitat ha caigut fora d'aquest rail. La idea de follia potser ja em

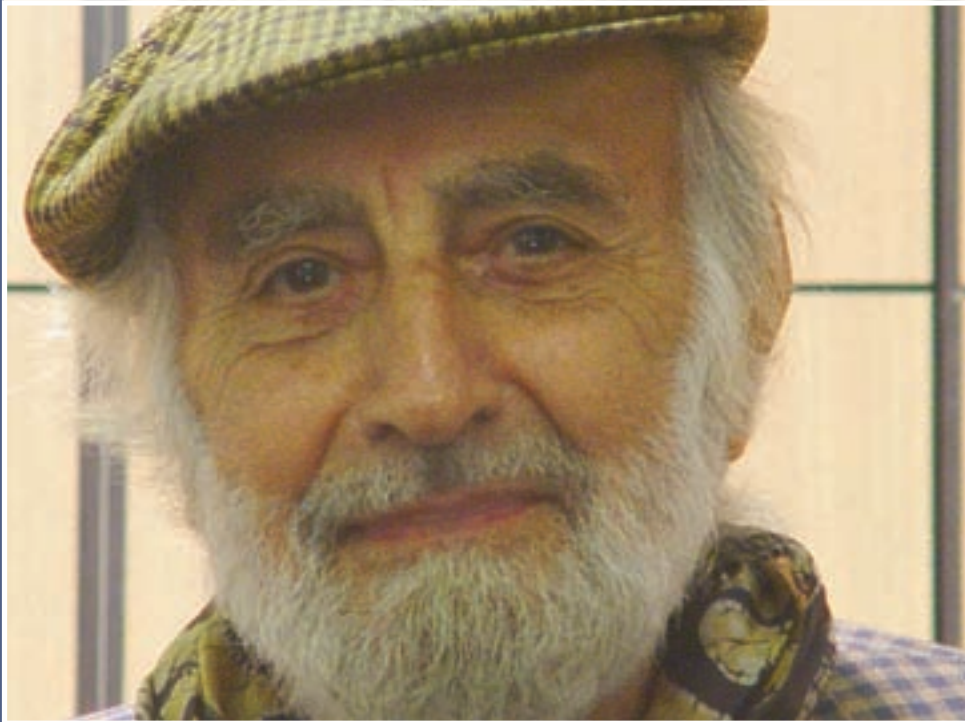
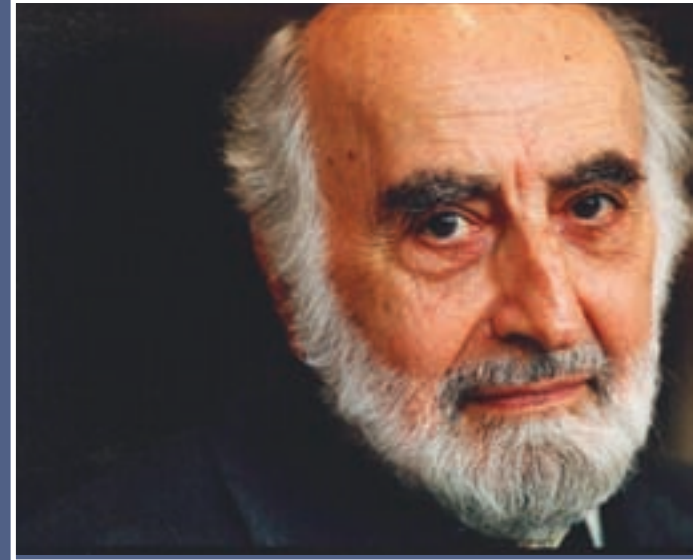
“Electra sóc jo”

Josep Palau i Fabre va fer noranta anys el passat 21 d'abril. És un dels últims supervivents que ha conegut la Catalunya literària d'abans i després de la Guerra Civil, ha experimentat en la pròpia pell l'experiència de l'exili i n'ha pogut tornar, fins que des de fa relativament poc se l'ha començat a reconèixer institucionalment. El projecte de l'Alquimista –pseudònim o apel·latiu que Palau ha utilitzat sovint– es va començar a gestar fa gairebé seixanta anys durant els quals s'ha anat convertint en realitat, una realitat de la qual avui en dia, i potser més que mai, gràcies a l'edició de les obres completes, en podem gaudir plenament. L'entrevista que vam mantenir amb ell va ser plantejada com un retorn als inicis, al furor creatiu i a la sana ambició literària. (Text: Jordi Nopca. Imatges cedides per la Fundació Palau)

ve contagiada per l'apreciació i l'amor que tinc a Ramon Llull, a qui he conegut des de molt jove: quan anava a l'Institut Tècnic Eulàlia, el director, Bartomeu Oliver, va fer venir allà durant uns dies a mossèn Bartomeu Barceló, que em va omplir el cap de Ramon Llull. Devia tenir 13 o 14 anys, i no em sap greu ni me'n peneixo, al contrari: crec que vaig caure en molt bones mans. Des de llavors he freqüentat Llull sempre”, ens explica Palau i Fabre amb la mateixa solemnitat i bon fer que, quan hem arribat minuts abans, l'ha obligat a dir-nos que no es treia el barret perquè tenia fred al cap. Tanta és la importància de Llull en la seva obra que en les seves memòries, *El monstre*, explica que entre finals de la tardor de 1937 i els començaments de 1938 va tenir la revelació que tot el que fes es condensaria “en la interacció de l'essència” de dues obres: *El llibre d'Amic e Amat* de Llull i les *Obres* de Rimbaud (*OC, II*, 1258). Però la veritable guspira que el va im-

pulsar a escriure va ser la lectura d'una versió en prosa del *Hamlet* de William Shakespeare. “El vaig llegir durant una convalescència a Barcelona en la primera adolescència; me'l vaig empassar diverses vegades, i llavors vaig tenir la idea –que creia excepcional– de fer-ne una versió en vers i en català”. D'aquella temptativa, avui no en queda res. Aquest va ser el primer experiment d'una obra que havia d'estar escrita originàriament en tres llengües –català, castellà i francès– i tocar tots els gèneres literaris. Setanta anys després podem dir que potser l'únic gran gènere que Palau i Fabre ha deixat de banda ha estat la novel·la, i que la seva producció és majoritàriament en català. “Va ser el desenllaç de la Guerra Civil i la persecució lingüística el que em va fer donar prioritat a la meua llengua”. I no només això: quan a les seves memòries afirma “la meua poesia gairebé no és mai engatjada, però jo estava engatjat de cap a peus” (*OC, II*, 1385) es refereix a l'acti-

visme cultural que, des de 1939 fins a 1945, va portar a terme. En primer lloc, va organitzar un parell de lectures poètiques a casa seva fins que el seu pare, el pintor Josep Palau, que amb l'entrada del franquisme havia canviat els ideals liberals, catalanistes i republicans pels del nou règim, li'n va dir prou. “El pare es va alarmar molt –perquè allò era un acte subversiu!– i em va dir que allò no es tornés a repetir mai més. Aquesta prohibició em va fer anar a buscar altres cases on ens donessin acollida”. Palau va reclutar a la Universitat diversos estudiants inquiets que van acabar formant els Amics de la Poesia, grup que nasqué el 1942, integrat per Rosa Leveroni, Josep Romeu, Miquel Tarradell, Joan Triadú i Palau mateix, és clar. “Vam fer més reunions: els llocs més freqüents van ser a can Llongueras, el músic, o a ca la vídua Creixells. Jo a tots ells els semblava massa d'esquerres i liberal, sobretot perquè algun d'ells era molt creient –i en aquest punt diferi-

em: jo era ateu". A més d'això, va ser Palau qui va aconseguir que l'editor Josep Janés donés d'amagat 500 pessetes al mes per finançar els renascuts Estudis Universitaris Catalans: "A Janés li tenia molta confiança d'abans de la guerra, i vaig anar a trobar-lo per demanar-li els diners, i ell va dir que sí. A partir de llavors es van poder organitzar diverses sessions i pagar a professors com Carles Riba o Jordi Rubió". L'any 1944, amb la creació de l'editorial *La Sirena* i de la revista *Poesia*, Palau es va convertir en el primer editor en llengua catalana després de la Guerra. "A *La Sirena* vam publicar les *Versions de Hölderlin* de Carles Riba, el meu primer llibre de poemes, *L'aprenent de poeta*, i un de Josep Romeu, *Sonets*. De la revista *Poesia*, en van sortir vint números –molt senzills, però vint– i per allà van anar desfilar els noms més importants: Riba, Sagarra, López-Picó. Cap d'ells es va negar a col·laborar-hi. En aquells moments dominava una poesia molt jocfloral, i en fer aquesta revista –on hi ha-

via nombroses traduccions– intentava trencar amb totes aquestes concepcions".

La fràgil situació del país, però, va contribuir que Palau i Fabre aprofités una beca que havia aconseguit per estar-se a París durant un any i marxar-hi el desembre del 1945. "A més de sentir-me ofegat pel franquisme, la gent que dominava aquí era conservadora i a mi se'm veia molt d'esquerra, cosa que em feia ser vist amb mals ulls i estar força marginat". Després que se li esgotessin les beques, Palau i Fabre –resolt a no tornar a Catalunya– va anar vivint com podia, "de forma bohèmia", i va emprendre el seu segon poemari, *Càncer*: "Va haver-hi gent que me'l va tornar, indignada, després d'haver-se'l llegit. El van trobar massa indecent i me'l van tirar per la cara, com aquell qui diu". A més de la temàtica eminentment sexual, hi destaquen –llegides avui– les constants referències a la mort. "Des de la Guerra Civil vaig viure molt amb l'obsessió de no morir: la idea de la mort material i física era molt pre-

sent, durant aquells anys: bombardeigs, mobilitzacions, camps de concentració". I quin millor motiu per aferrar-se a la vida que engegar el projecte literari de l'Alquimista? Palau i Fabre es plantejava sacsejar tots els gèneres per intentar "que a través de la paraula sortís l'alquímia, igual que el que intentaven els alquimistes medievals, però a nivell espiritual". És a dir: "fer emergir l'or del poema, l'or del pensament, l'or de la representació" (*OC, II, 372*). A finals dels anys 40 va deixar d'escriure poemes perquè li semblava "que ja ho havia dit tot, potser sota la influència d'Arthur Rimbaud, que també havia deixat d'escriure, però també de poetes que havien mort joves com Joaquim Folguera, Joan Salvat-Papasseit i Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Era com si no em pogués perpetuar a través de la poesia i m'avançés al meu propi cicle vital, escrivint els poemes d'*Atzucac*". Va començar a escriure el cicle d'obres de teatre dedicades a Don Joan l'any 1951, durant el rodatge de *Le salaire de la peur*

“
 Jo, com tants altres,
 vaig arribar a creure
 durant un temps que el
 millor que podia fer
 era dinamitar els
 ideals de Franco des de
 dins

”

(H.G. Clouzot), on ell hi va fer de figurant. “Fer cinema em va fer emergir les ganes d’escriure teatre, que estaven soterrades. En tractar el mite de Don Joan hi ha una part molt subjectiva: la dona ha exercit sobre mi una atracció molt important, ja des de petit. Don Joan, segons la dona, esdevé un o altre, té una capacitat mimètica fonamental. La seva capacitat de seducció ve donada a causa d’aquesta reinterpretació del mite de *La caverna* de Plató (1969), on precisament l’element innovador és la presència femenina, i una de les seves obres més reeixides, *Mots de ritual per Electra* (1958), on l’autor dóna la seva visió –al·legòrica– de la Catalunya de després de la Guerra Civil. “Electra sóc jo, en aquella obra. Li faig dir coses que en realitat sóc jo qui les diu: durant molts anys jo he viscut a part de tothom, tant a França com aquí”.

Un dels altres fronts importants que comencen a gestar-se a París són els assaigs que

Palau i Fabre anirà escrivint al llarg de la seva vida sobre Pablo Picasso, i que comencen l’any 1945 amb *Vides de Picasso*. Un dels dissenys més grans –si no el més gran– de l’escriptor en arribar a París era conèixer el pintor malagueny, i no ho va aconseguir fins el maig de 1947, en què l’escriptor Ferran Canyameres l’hi va presentar. “Ja en la primera visita Picasso em va dir: ‘És estrany que no ens haguem conegut abans’”. Però la nostra relació va trigar a ser gaire freqüent perquè en aquells anys sobre meu pesava l’*interdit* de si era feixista o no”. Palau i Fabre es refereix a l’expulsió de l’associació Cultura Catalana l’any 1947 quan es va divulgar que havia escrit un article a Solidaridad Nacional –diari del règim franquista– a finals dels anys 30: “Jo, com tants altres, vaig arribar a creure durant un temps que el millor que podia fer era dinamitar els ideals de Franco des de dins”. Tot i les traves inicials, la relació amb Picasso va acabar essent gairebé de caire íntim, i és des d’aquesta

proximitat física, però sobretot espiritual, que Palau li ha dedicat una quinzena d’assaigs i, encara avui, segueix considerant-lo “el sùmmum del segle XX”.

És finalment, quan va tornar a Catalunya –on Palau es va instal·lar a viure a Grifeu–, que la seva obra es va anar engruixint amb més assaigs (com l’excel·lent *Antonin Artaud o la revolta del teatre modern*, 1976), amb traduccions (Rimbaud, Artaud, Balzac...) i els cicles de narracions curtes, aplegats a *Contes de capçalera* (1996), que algun dia cal estudiar amb la profunditat que es mereixen.

Un cop fetes aquestes quatre pinzellades sobre l’obra de Josep Palau i Fabre l’únic que ens queda per fer és recomanar que se la llegeixi amb atenció i amb el mateix “desbordament constant i passió excessiva” que l’autor atribueix a Ramon Llull –pare de tots nosaltres, ens agradi o no– i que, per l’art alquímic indesxifrable, podem trobar en cadascuna de les seves pàgines.